15/04/2022

Το Σάββατο του Λαζάρου στη λαογραφία και τη δημοτική ποίηση

/ Παράδοση

Ο ορθόδοξος ελληνισμός εορτάζει τον φίλον του Χριστού τον Άγιο Λάζαρο, το Σάββατο, παραμονή της εορτής των Βαϊων. Ο Λάζαρος είχε το εξαιρετικό προνόμιο ν' ανακληθεί στη ζωή από τον Κύριο. Κατά τη λαογραφία, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας δίνεται στο Λάζαρο ανάλογο προσωνύμιο.

Στη Μακεδονία λέγεται Φτουχουλάζαρους, στην Παραμυθιά της Ηπείρου Κουφουλάζαρους και στη Νίσυρο το Σάββατο του Λαζάρου ονομάζεται Πρώτη Λαμπρή, φράση εμπνευσμένη από την εκκλησιαστική υμνογραφία.

Την κοινήν Ανάστασιν προ του σου πάθους πιστούμενος, εκ νεκρών ήγειρας τον

Λάζαρον Χριστέ ο Θεός· ψάλλουμε στο απολυτίκιο της εορτής και στο συναξάριο διαβάζουμε τους στίχους:

Θρηνείς Ιησού, τούτο θνητής ουσίας.
Ζωοίς φίλον σου, τούτο θείας Ισχύος.

Στη Νίσυρο επίσης την Πρώτη Λαμπρή κατασκευάζουν την καλαντήρα και τραγουδούν:

Η καλαντήρα πέρασε

από τη μαύρα θάλασσα

έπατσε κ’ ελάλησε

και πύργον εκοδόμησε

όποιος δε μας δή αυγό

μέσα ψύλλος και κοριός

και μεάλος φοερός.....

Η ανάμνηση των όσων είδε στο βασίλειο του Άδη, του άφησε φόβο τρόμο και πόνο στην ψυχή του:

Πες μας Λάζαρε τι είδες εις τον Άδη που επήγες

είδα φόβους είδα τρόμους είδα βάσανα και πόνους.

Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση στη διάρκεια της δεύτερης ζωής του δε γέλασε ποτέ παρά μόνο μία φορά όταν είδε στο παζάρι κάποιον χωρικό να κλέβει κρυφά μια στάμνα από το σταμνά και να ξεφεύγει χωρίς να τον αντιληφθεί κανείς.

Τότε χαμογελώντας είπε τα εξής: βρε τον ταλαίπωρο για δες πώς φεύγει με το κλεμμένο σταμνί.....ξεχνά ότι είναι ένα κομμάτι χώμα κι αυτός όπως και το σταμνί. Το ένα χώμα κλέβει τ' αλλο! Μα δεν είναι να γελούν και οι πικραμένοι; Τα λόγια αυτά του Αγίου έχουν μείνει σε λαϊκές φράσεις όπως αυτή των Κυθήρων: Ο ένας πηλός κλέβει τον άλλο πηλό.

Η μορφή του Αγίου Λαζάρου είναι συμπαθής στο λαό γι' αυτό αναφέρεται σε λαϊκές παροιμίες κι εκφράσεις. Στη Νάξο λένε «αγέλαστος Λάζαρος» ενώ στη Σύμη «Λάτζαρος» λέγεται εκείνος που έχει επιζήσει από βαρειά αρρώστια, καθώς επίσης και ο ξενιτεμένος που χάθηκε και ξαφνικά επανέρχεται στο σπίτι του ή ακούγεται ότι ζει. Στην Ήπειρο διασώζεται μία γνωστή παροιμία που έχει παραποιηθεί στις μέρες μας: Κατά φωνή κι ο Λάζαρος.

Η παροιμία αυτή χρησιμοποιείται κυρίως σε αιφνίδια παρουσία προσώπου μη αναμενομένου, όπου μνημονεύεται τ' όνομά του ή γίνεται λόγος γι' αυτόν. Υπόκειται σε αυτήν η λαϊκή πίστη ότι με την εκφώνηση ενός ονόματος εμφανίζεται ο κάτοχός του.

Βεβαίως η φράση τροποποιήθηκε τα τελευταία χρόνια και στη θέση της λέξεως Λάζαρος τοποθετήθηκε η λέξη γάιδαρος, λέξη που δεν παραπέμπει σε όλα τα προαναφερθέντα λαογραφικά στοιχεία και που δε συνάδει με τη θρησκευτική αίγλη, αλλά προφανώς να κακοχαρακτηρισθεί κάποιος.

Μεταξύ των εθίμων που κυριαρχούν στον Ελλαδικό χώρο αυτές τις ημέρες του Λαζάρου και τις Κυριακής των Βαΐων που η εκκλησία μας εορτάζει την θριαμβευτική είσοδο του Κυρίου στην Αγία Πόλη, ξεχωρίζουν τα Κυπριακά όπου συνοδεύονται πάντοτε με άσματα του αγερμού, κάλαντα δηλαδή, εμπνευσμένα από την υμνογραφία των Αγίων ημερών της άνοιξης και του κοινωνικού βίου.

Στην Κύπρο λοιπόν (όπου ο Άγιος Λάζαρος ήταν επίσκοπος) τα παιδιά συνήθιζαν τέτοιες μέρες να πηγαίνουν στα χωράφια και να μαζεύουν λαλέδες (λουλούδια

ερυθρού χρώματος) και Λαζάρους (λουλούδια μωβ χρώματος) φτιάχνοντας ανθοδέσμες. Την επομένη τις κρατούσαν ψηλά στα χέρια τους τραγουδώντας:

Ο Λάζαρος ο δίμητος ο κοτσινοπεθύμητος

ακούσαν τον οι όρνιθες τζ’ αι κάτσαν να γεννήσουσι

ν’ αυγά να κοκκινίσουσιν το Πάσχα να φατσίσουσιν.....

Άλλο εξαιρετικό έθιμο Κυπριακό είναι πως αυτές τις ημέρες ο ιερέας γυρίζει από σπίτι σε σπίτι λέγοντας τον Λάζαρο κρατώντας στα χέρια του έναν σταυρό. Τα κάλαντα του Λαζάρου στην Κύπρο συνοδεύει αναπαράσταση της νεκραναστάσεως που πραγματοποιείται από την ομάδα των παιδιών που τα λένε. Ένας από την ομάδα παριστάνει το Λάζαρο ενδεδυμένος με σιμιλλούδικα (κίτρινα άνθη), τόσα πολλά, ώστε να μην αναγνωρίζεται το πρόσωπό του.

Τον περιφέρουν από σπίτι σε σπίτι λέγοντας τα κάλαντα και κατά διαστήματα πέφτει στο έδαφος υποκρινόμενος τον νεκρό. Σηκώνεται όταν του φωνάξουν: Λάζαρε! Δεύρο έξω! Σύμφωνα με τον λαογράφο Γεώργιο Μέγα η αναπαράσταση αυτή ανάγεται σε αρχαιότερες όπου ένας θεός πεθαίνει στην ακμή της νιότης του, αλλά αμέσως ανασταίνεται κι επευφημείται ως χορηγός μιας νέας ζωής, όπως ο Άδωνις.

Στην επαρχία της Πάφου την ημέρα του Λαζάρου ούτε λούζονται ούτε εργάζονται. Στο χωριό Μεσόγη στολίζουν τα σπίτια με κόκκινα λουλούδια που φυτρώνουν ανάμεσα στα στάχυα και τα ονομάζουν «Λαζάρους». Την επόμενη μέρα ή αργότερα, όταν έχουν μαραθεί απορρίπτονται μακράν των ορνίθων για να μη τους φέρουν στείρωση.

Σε άλλες περιοχές όπως στην επαρχία Ερμιονίδος το Σάββατο του Λαζάρου ή αλλιώς την πρώτη Ανάσταση όπως την αποκαλούν κι εκεί παίρνουν μία φούρκα (ξύλο διχαλωτό) και τη ντύνουν με άσπρη πουκαμίσα και με κίτρινα λουλούδια τραγουδώντας στα σπίτια:

Που ήσουν Λάζαρε που είν’ ή φωνή σου

που σε κλαίγανε η μάνα κι αδερφή σου

ήμουνα στη γη βαθιά θαμμένος

κι από τους νεκρούς αναστημένος

Κι εκεί πίστευαν ότι δε λούζονται τέτοια μέρα διότι το κεφάλι του λουσμένου θα

τρέμει σαν το κεφάλι του Λαζάρου.

Στην Πάτρα παλαιότερα το Λάζαρο τον εικονίζουν «διά μανδηλίου ερυθρωπού», τεντωμένος σε δύο καλάμια δεμένα σταυρωτά και στολισμένος με κόκκινες παπαρούνες κυρίως στις άκρες.

Η βαθιά πίστη του λαού και η αγάπη προς το φίλο του Χριστού τον Λάζαρο τον τετραήμερο, ο συναγερμός της παιδικής ψυχής κατά την εορτή του επηρέασαν και τη λόγια παράδοση να συνθέσει άσματα που από το λαό δεν ξεχάστηκαν διότι οι γραμματισμένοι της βυζαντινής εποχής (ψάλτες και μουσικοί) φρόντισαν να τα διαδώσουν παντού.

Τα λόγια κάλαντα όπως και αυτά της λαϊκής ψυχής είναι εκτενή και πλέκουν το εγκώμιο της εορτής. Στο στόμα του Κυπριακού λαού βαστιέται μέχρι σήμερα λόγιο άσμα που συνηθίζεται να λέγεται τούτες τις ημέρες:

Έαρ ημίν επέφανεν, τοις πάσι το μηνύον
την του Λαζάρου έγερσιν, ξένον, φρικτόν σημείον.

Άνθη και ρόδα εύοσμα, κατάνυξις ψυχής τε,
και λέγω σας, ακροαταί, εις την χαράν να είσθε.

Ακούσατε την έγερσιν του τεταρταίου φίλου
και την χαράν, ην έλαβον αι αδελφαί εκείνου,

διά να καταλάβετε τι είναι θεία Αγάπη

και πως ψυχή λυτρώννεται από πικρόν τον Άδην,

ως και αυτός ο Λάζαρος, όστις είχεν αγάπην
με τον Δεσπότην τον Χριστόν, πολλήν, καθαρωτάτην.

Αρχίζω την διήγησιν κι όλοι ακροασθείτε

με πόθον και με προσοχήν, για να ωφεληθήτε.

Ο Λάζαρος κατήγετο από την Βηθανίαν
και τον Χριστόν εδέχετο με περισσήν φιλίαν.

Είχεν και δύο αδελφάς, την Μάρθαν και Μαρίαν,
είχον αγάπην περισσήν και καθαράν καρδίαν.

Αυτός λοιπόν ησθένησεν ασθένειαν μεγάλην
και πυρετός τον έβαλεν, κι είχεν μεγάλην ζάλην.

Μα ο Χριστός ευρίσκετο εις μίαν άλλην πόλιν
με όχλον πολυάριθμον ομού και αποστόλοι.

Τοις μαθηταίς του έλεγεν με την βραχυλογίαν,
«σηκούτε να υπάγωμεν πάλιν στην Βηθανίαν,
ο Λάζαρος κεκοίμηται και θέλω να κινήσω,
διά να πάγω προς αυτόν και να τον εξυπνήσω.»

Οι μαθηταίς δεν εννοούν το τι ‘θελεν να είπη,
ο Λάζαρος απέθανεν, κι είναι μεγάλη λύπη,
ημέρες είναι τέσσερεις, που είναι πεθαμμένος
και εις τον τάφον βρίσκεται κ’ είναι λαζαρωμένος.

Τότε λοιπόν ξεκίνησαν να παν στην Βηθανίαν
οι αποστόλοι κι ο Χριστός και ολ’ η συνοδεία.

Η Μάρθα τους προϋπαντά με θρήνους και με γόους
και προσκυνούσα τον Χριστόν, λέγει αυτούς τους λόγους:
«Αν ήσο ώδε, Κύριε, ο Λάζαρος, ο φίλος
ποτέ δεν θα απέθνησκεν το βέβαιον εκείνος.»

Κι ο Ιησούς μας ο Χριστός τότε συνεκινήθην:
«Μάρθα, Μαρία, μην κλαίτε, μόνον έχετε πίστιν
ο γαρ πιστεύων εις εμέ, καν αποθάνη, ζήσει.»

Λεγ’ η Μαρία, «Κύριε, ξεύρω, οσ’ αν αιτήσης,

Σου τα χαρίζει ο Θεός, αν θέλης και ορίσης».
Της λέγει «που τεθήκατε τον Λάζαρον τον φίλον,
υπάγετε ούν έμπροσθεν και δείξατέ μοι εκείνον».

Και παρευθύς επρόσταξεν τούτον να ποιήσουν,
τον λίθον εκ του μνήματος να τον αποκυλίσουν.

Επάνωθεν του μνήματος εστάθην και δακρύζει.
Κι ως άνθρωπος εδάκρυσεν με ευσπλαχνίαν,
να δείξει την συμπάθειαν και την επιεικείαν,
και ως Θεός εφώναξεν μίαν φωνήν μεγάλην,
«Λάζαρε, δεύρο έξελθε», κι ηκούσθην εις τον Άδην.

Ο Άδης αναστέναξεν, έτρεμεν, εφοβείτον,
ως ήκουσεν του Ιησού την θεικήν φωνήν του
τον Λάζαρον απέλυσεν ευθύς και τον αφίνει
και τον βιάζει μάλιστα μήπως εκεί απομείνη.

Εξήλθεν ούν ο Λάζαρος έξω λαζαρωμένος,
κίτρινος, μαύρος και χλωμός και τεταπεινωμένος.
Επρόσταξεν κι ελύσαν του τας χείρας και τας πόδας,
και πήγεν εις τον οίκον του μονάχος …

Η Κυριακή των Βαΐων ήταν συνηνωμένη με την εορτή της αναστάσεως του Λαζάρου. Επειδή όμως από την Παρασκευή τελείωνε στην ουσία η νηστεία της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και μεσολαβούσε το Σάββατο, χωρίς νηστεία μέχρι την Κυριακή, η εορτή του Λαζάρου μετετέθη Σάββατο. Μαρτυρία, το απολυτίκιο που ψάλλεται και στις δύο εορτές. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται και στους πρώτους στίχους ιστορικών τραγουδιών με θέμα την ηρωική Έξοδο του Μεσολογγίου για τη λύτρωσή του από τα δεσμά της δουλείας. Ένα που ακούγεται αυτές τις ημέρες, για να αναμοχλεύσει τη μνήμη του λαού είναι το:

Σάββατο μέρα πέρασα από το Μεσολόγγι

ήταν Σαββάτο των Βαγιών Σαββάτο τ’ Αϊ-Λαζάρου

κι άικουσ’ αντρίκια κλάϊματα γυναίκεια μοιρολόγια

δεν κλαίνε για το σκοτωμό δεν κλαίνε για το φόνο

μον’ κλαιν που σώσαν το ψωμί κι η πείνα δε βαστιέται.

Χρόνια κράτησε η πολιορκία της πόλεως από στεριά κι από θάλασσα. Ιστορικοί και

συγγραφείς δίνουν και τον τίτλο Ολοκαύτωμα του Μεσολογγίου. Τη νύχτα της 10ης Απριλίου 1826 πολιορκημένοι στρατιώτες και ο άμαχος πληθυσμός πραγματοποίησαν την Έξοδο όταν η άμυνα απέναντι στα τουρκικά και αιγυπτιακά στρατεύματα είχε χαθεί, λόγω εξάντλησης τροφίμων. Όπως αναφέρει ο λαός (που παρουσιάζεται ως διαβάτης στο τραγούδι) δεν πτοήθηκαν καθόλου από τον χαμό διαφόρων οπλαρχηγών και του απλού λαού, παρά μόνο του ότι δεν είχαν τροφή για να συνεχίσουν τον αγώνα. Η έξοδος του Μεσολογγίου είχε οριστεί για το Σάββατο του Λαζάρου (αργά το βράδυ), ξημερώματα της Κυριακής των Βαΐων μεταξύ 10ης και 11ης Απριλίου του 1826.

Στην εκκλησιά συνάχτηκαν μέσα στο Άγιο Βήμα

κι ένας στον άλλο έλεγαν κι ένας στον άλλο λένε

Παιδιά μ’ να μεταλάβουμε να ‘ξομολογηθούμε

βράδυ γιουρούσ’ να κάμομε στα έξω για να βγούμε.

Οι Έλληνες πανέτοιμοι για τη μεγάλη Έξοδο, μετέλαβαν των Αχράντων Αθανάτων και φρικτών Μυστηρίων του Χριστού, και πραγματοποίησαν την Έξοδο η οποία συγκαταλέγεται στα σημαντικότερα γεγονότα της παγκόσμιας στρατιωτικής ιστορίας. Χιλιάδες σφαγιάσθηκαν κι αιχμαλωτίσθηκαν. Μόνο χίλιοι πεντακόσιοι κατάφεραν να σωθούν.

Έτσι εκτός από τα κάλαντα, ο λαός δεν ξεχνά τις δύο μεγάλες εορτές Σάββατο Λαζάρου και Κυριακή των Βαΐων, γι’ αυτό τις συναντάμε και στα ιστορικά τραγούδια που κι αυτά με τη σειρά τους δίνουν το χαρμόσυνο μήνυμα της Αναστάσεως και μαζί της ελευθερίας του γένους από τα δεσμά της δουλείας!

Διαβάστε ακόμη: Το έθιμο των «λαζάρων»

Πηγή: pemptousia.gr/Πέτρος Ανδρουτσόπουλος, Ιστορικός – Ερευνητής παραδοσιακών τραγουδιών